

Kapitel 1

OM EN PIGE I ET SKUR OG OM MANDEN,
SOM EFTER SIN DØD FØRTE HENDE DERFRA

PÅ SIN VIS VAR de privilegerede, latrintømmerne i Sydafrikas største slumkvarter. De havde jo både arbejde og tag over hovedet.

Derimod havde de statistisk set ingen fremtid. De fleste af dem ville gå bort i en ung alder på grund af tuberkulose, lungebetændelse, diarré, piller, alkohol eller en kombination af det hele. Nogle få individer fik lov at opleve deres 50-års fødselsdag. Som for eksempel chefen for et af latrinkontorerne i Soweto. Men han var både nedslidt og syg. Han var begyndt at skylle alt for mange smertestillende piller ned med alt for mange øl alt for tidligt på dagen. Som en konsekvens af det var han kommet til at vrisse ad en repræsentant for Johannesburg Kommunes sanitetsafdeling. En kaffer, der stillede sig på bagbenene. Sagen blev rapporteret hele vejen op til afdelingslederen i Johannesburg, som næste dag under formiddagskaffen over for sine medarbejdere bekendtgjorde, at det var på tide at udskifte analfabeteren i sektor B.

I øvrigt en usædvanlig hyggelig formiddagskaffe. Der blev budt på lagkage for at hilse en ny sanitetsassistent velkommen. Han hed Piet du Toit, var 23 år gammel, og det her var hans første job efter studiet.

Det var den nye, der skulle tage sig af Sowetoproblemet, for sådan var arbejdsgangen i Johannesburg Kommune. Den senest tilkomne medarbejder skulle tage sig af analfabeterne for derved at få sin ilddåb på jobbet.

Om samtlige latrintømmere i Soweto nu også var analfabeter,

stod hen i det uvisse, men de blev alligevel kaldt sådan. I al fald havde ingen af dem gået i skole. Og de boede i skure hele bundtet. Og de havde håbløst svært ved at fatte, hvad man sagde til dem.

* * *

Piet du Toit følte sig skidt tilpas. Det var hans første besøg hos de vilde. Hans kunsthandlerfar havde for en sikkerheds skyld givet ham en livvagt med.

Den 23-årige trådte ind på latrinkontoret og kunne ikke lade være med straks at beklage sig over stanken. På den anden side af skrivebordet sad latrinchefen, der nu skulle afsættes. Og ved siden af ham stod en lille pige, som til assistentens forbavselse åbnede munden og svarede, at lort nu engang havde den kedelige egenkab, at det lugtede.

Piet du Toit spekulerede et sekund over, om pigen havde været ironisk, men det kunne umuligt være tilfældet.

Han lod det ligge. I stedet sagde han til latrinchefen, at det var blevet besluttet på højere sted, at han ikke kunne beholde sit job, men havde udsigt til tre måneders løn, hvis han den efterfølgende uge kunne finde et tilsvarende antal kandidater til den stilling, der nu var blevet ledig.

– Må jeg vende tilbage til jobbet som almindelig latrintømmer for på den måde at tjene lidt penge? spurgte den netop afskedsede chef.

– Nej, sagde Piet du Toit. Det må du ikke.

En uge senere var assistent du Toit og hans livvagt tilbage igen. Den afsatte chef sad bag sit skrivebord, for sidste gang måtte man gå ud fra. Ved siden af ham stod den samme pige som før.

– Hvor er så dine tre kandidater? spurgte assistenten.

Den afsatte beklagede, at to af dem ikke kunne være til stede. Den ene havde aftenen før fået halsen skåret over i et knivstikkeri. Hvor nummer to opholdt sig, anede han ikke. Måske var der tale om et tilbagefald.

Piet du Toit ønskede ikke at vide, hvilken form for tilbagefald

det måtte være. Han ville bare væk derfra.

– Og hvem er din tredje kandidat så? spurgte han vredt.

– Jo, det er skam pigen her ved siden af mig. Hun har hjulpet mig med både det ene og det andet i et par år. Hun er dygtig, skal jeg love for.

– Jeg kan da for fanden ikke have en pige på 12 år som latrin-chef, sagde Piet du Toit.

– 14, sagde pigen. Og jeg har været ni år i jobbet.

Stanken trængte sig på. Piet du Toit var bange for, at den skulle sætte sig fast i hans habit.

– Er du begyndt at tage stoffer? spurgte han.

– Nej, svarede pigen.

– Er du gravid?

– Nej, svarede pigen.

Assistenten tav i nogle sekunder. Han ville under ingen omstændigheder vende tilbage hertil oftere end allerhøjst nødvendigt.

– Hvad hedder du? spurgte han.

– Nombeko, sagde pigen.

– Nombeko og hvad mere?

– Mayeki, tror jeg nok.

Herregud, de vidste ikke engang, hvad de selv hed.

– Så må du hellere få jobbet, hvis du ellers kan holde dig ædru, sagde assistenten.

– Det kan jeg, sagde pigen.

– Godt.

Og så henvendte assistenten sig til den afskedigede.

– Vi sagde tre måneders løn for tre kandidater. Det vil sige én månedsløn for én kandidat. Minus en månedsløn, fordi du ikke gad finde andre end en pige på 12.

– 14, sagde pigen.

Piet du Toit sagde ikke farvel, da han gik. Med livvagten i hælene.

Pigen, der netop var blevet chef for sin egen chef, takkede ham for hjælpen og sagde, at han omgående var genansat som hendes højre hånd.

– Men hvad med Piet du Toit? spurgte hendes forhenværende chef.

– Vi giver dig bare et nyt navn, jeg er sikker på, assistenten ikke kan skelne den ene neger fra den anden.

Sagde den 14-årige, der lignede én på 12.

* * *

Den nyudnævnte chef for latrintømningen i Sowetos sektor B havde aldrig fået lov at gå i skole. Det skyldtes, at hendes mor havde prioriteret anderledes, men også, at pigen var født i Sydafrika af alle steder, endda i starten af 1960'erne, hvor det politiske styre ikke regnede børn af Nombekos slags. Den daværende premierminister var blevet kendt for at stille det retoriske spørgsmål, hvorfor negere skulle gå i skole, når de kun var sat i verden for at slæbe brænde og vand.

Det havde han objektivt set uret i, for Nombeko slæbte lort, hverken brænde eller vand. Alligevel var der ingen grund til at tro, at den spinkle pige skulle omgås konger og præsidenter, når hun blev stor. Eller ryste nationer i deres grundvold. Eller i det hele taget påvirke verdensudviklingen.

Hvis hun ikke havde været den, hun var.

Men det var hun jo.

Blandt meget andet var hun et flittigt barn. Allerede som femårig slæbte hun latrintønder på sin egen størrelse. Latrintøndetømningen indbragte hende nøjagtigt så meget, som hendes mor skulle bruge for dagligt at kunne bede datteren købe en flaske fortynder. Moren tog imod flasken med ordene "tak, søde pige", skruede låget af og gav sig til at bedøve den evindelige smerte, det var ikke at kunne skaffe sig selv eller sit barn en fremtid. Nombekos far havde ikke været i nærheden af sin datter siden 20 minutter efter undfangelsen.

Efterhånden som Nombeko blev ældre, kunne hun tømme flere latrintønder pr. dag, og pengene rakte til mere end bare fortynder. Derfor kunne hendes mor supplere det daglige opløs-

ningsmiddel med sprut og piller. Men pigen, der indså, at det ikke kunne blive ved at gå, sagde til sin mor, at hun måtte vælge mellem at holde op eller dø.

Moren nikkede og forstod.

Begravelsen var godt besøgt. Soweto vrimlede dengang med mennesker, der hovedsagelig beskæftigede sig med to ting: langsomt at tage livet af sig selv eller at tage afsked med dem, det netop var lykkedes for. Moren gik bort, da Nombeko var 10 år, og der var som sagt ingen far i nærheden. Nombeko overvejede at videreføre morens bestræbelser på at opbygge et permanent kemisk værn mod virkeligheden. Men da hun fik sin første løn efter morens død, besluttede hun at købe noget at spise i stedet. Og da hun havde stillet sin sult, kiggede hun sig omkring og udbrød:

– Hvad laver jeg her?

Samtidig forstod hun, at hun ikke umiddelbart havde noget alternativ. På det sydafrikanske arbejdsmarked stod tiårige analfabeter ikke forrest i køen. Eller næstforrest. Og i denne del af Soweto var der ikke engang noget arbejdsmarked eller for den sags skyld arbejdsdygtige nok til at danne kø.

Men tarmtømningen fungerer også hos menneskeslægtens mest ynkelige eksemplarer her på Guds grønne jord, så Nombeko havde chancen for at tjene lidt penge. Og da moren var død og begravet, kunne hun beholde hele sin løn selv.

For at fordrive tiden, mens hun sled og slæbte, var hun allerede som femårig begyndt at tælle tønderne:

– En, to, tre, fire, fem ...

Efterhånden fandt hun på mere indviklede regnestykker, så det blev ved at være udfordrende:

– 15 tønder gange 3 ture gange 7 bærere plus 1, der sidder og laver ingenting, fordi han er for fuld ... det bliver ... 315.

Nombekos mor havde ikke ænset ret meget i sin omverden bortset fra flasken med fortynder, men hun havde trods alt bemærket, at datteren kunne lægge sammen og trække fra. I de sidste år, hun levede, tilkaldte hun således datteren, når en lad-

ning piller i forskellige farver og styrker skulle fordeles mellem skurene. En flaske fortynder er jo en flaske fortynder. Men når piller på 50, 100, 250 og 500 milligram skal deles ud efter behov og finansiel formåen – så gælder det om at kunne de fire regningsarter. Det kunne den tiårige. Også i den grad.

Det skete for eksempel, at hun tilfældigvis var i nærheden af sin nærmeste chef, når han kæmpede med at opstille månedens rapporter over vægt og mængde.

– Altså, 95 gange 92, mumlede chefen. Hvor er regnemaskinen?

– 8.740, sagde Nombeko.

– Hjælp mig hellere med at lede efter den, min pige.

– 8.740, gentog Nombeko.

– Hvad er det, du siger?

– 95 gange 92 er ...

– Hvordan kan du vide det?

– Tja, jeg tænker, at 95 er 5 fra 100, 92 er 8 fra 100, hvis man spejlvender det og trækker det fra, bliver begge dele 87. Og 5 gange 8 er 40. 87-40. 8.740.

– Hvorfor tænker du sådan? spurgte den forbavsede chef.

– Det ved jeg ikke, sagde Nombeko. Skal vi så fortsætte med arbejdet?

Den dag blev hun forfremmet til chefens assistent.

Men analfabeten, der kunne regne, følte sig i stigende grad frustreret over, at hun ikke forstod, hvad øvrigheden i Johannesburg skrev i alle de dekretter, som landede på chefens skrivebord. Chefen havde det selv svært med bogstaverne. Han stavede sig igennem hver eneste tekst på afrikaans og bladrede samtidig i en engelsk ordbog for i det mindste at få tågesnakken omsat til et sprog, han kunne forstå.

– Hvad vil de denne gang? kunne Nombeko finde på at spørge.

– Vi skal fylde mere i sækkene, svarede chefen. Tror jeg. Eller også har de tænkt sig at lukke en af badeanstalterne. Det er lidt uklart.

Chefen sukkede. Assistenten kunne ikke hjælpe. Derfor sukkede hun også.

Men så skete der heldigvis det, at den 13-årige Nombeko blev forulempet af en nærgående stodder i brusebadet i latrintømmer-nes omklædningsrum. Den nærgående kom ikke alt for nær, før pigen fik ham på andre tanker ved at stikke en saks i låret på ham.

Næste dag opsøgte hun stodderen på den anden side af latrinerne i sektor B. Han sad i en campingstol uden for sit grøn-malede skur med en forbindelse om låret. I skødet havde han ... bøger?

– Hvad vil du her? spurgte han.

– Jeg tror nok, jeg i går glemte min saks i dit lår, og nu vil jeg have den tilbage.

– Jeg har smidt den ud, sagde stodderen.

– Så skylder du mig en saks, sagde pigen. Hvordan kan det være, at du kan læse?

Den nærgående hed Thabo og var halvvejs tandløs. Han havde stærke smerter i låret og gad egentlig ikke tale med den tempe-ramentsfulde pige. På den anden side var det første gang, siden han var kommet til Soweto, at nogen interesserede sig for hans bøger. Han havde skuret fuldt af bøger, og derfor kaldte de andre ham for Tossede Thabo. Men pigen, der stod foran ham, lød mere misundelig end nedladende. Måske kunne han drage nytte af det?

– Hvis du vil være lidt mere medgørlig og afstå fra overdrevne voldshandlinger, kan det tænkes, at onkel Thabo til gengæld vil fortælle dig det. Han vil måske endda lære dig at tyde bogstaver og ord. Altså, hvis du nu er lidt mere medgørlig.

Nombeko havde ikke tænkt sig at være mere medgørlig over for den nærgående stodder, end hun havde været i brusebadet dagen før. Så hun svarede, at hun til alt held var i besiddelse af endnu en saks, men at hun gerne ville beholde den frem for at stikke den i onkel Thabos andet lår. Hvis onkel Thabo opførte sig ordentligt – og lærte hende at læse – ville hans andet lår imidler-tid ikke komme noget til.

Thabo forstod det ikke rigtigt. Havde pigen netop truet ham?

* * *

Det sprang ikke ligefrem i øjnene, men Thabo var velhavende.

Han blev født under en presenning i havnen i Port Elizabeth i Eastern Cape. Da han var seks år, tog politiet hans mor, og de leverede hende aldrig tilbage igen. Faren mente, drengen var gammel nok til at stå på egne ben, skønt han selv havde store vanskeligheder med netop det.

– Pas godt på dig selv, lød farens samlede livsråd, før han klappede sønnen på skulderen og tog til Durban for at blive skudt under et amatøragtigt bankrøveri.

Den seksårige levede af at hugge alt, hvad han kom i nærheden af på havnen, og i bedste fald ville det vel lykkes ham at vokse op, blive anholdt og fængslet eller skudt ligesom sine forældre.

Men i slumkvarteret havde der i flere år boet en spansk sømand, kok og digter, som engang blev smidt over bord af 12 sultne matroser, der mente, de skulle have mad til frokost, ikke sonetter.

Spanieren svømmede i land, fandt et skur, hvor han kunne gemme sig, og siden da levede han kun for sine egne og andres digte. Efterhånden som hans syn blev dårligere, skyndte han sig at slå en klo i unge Thabo og tvinge ham til at lære kunsten at læse til gengæld for brød. Derefter måtte drengen mod lidt mere brød læse højt for den gamle, som ikke alene var blevet helt blind, men også halvt senil og selv ikke fortærede andet end Pablo Neruda morgen, middag og aften.

Matroserne havde ret i, at man ikke kan leve af poesi alene. Den gamle døde nemlig af sult, og Thabo besluttede sig for at arve alle hans bøger. Dem var der alligevel ingen andre, der interesserede sig for.

Læsefærdigheden satte drengen i stand til at hutle sig igennem med diverse småjob på havnen. Om aftenen læste han poesi, skønlitteratur – og frem for alt rejseberetninger. I en alder af 16 fik han øjnene op for det modsatte køn, der to år senere også fik øjnene op for ham. Thabo fandt nemlig først som 18-årig en metode, der virkede. Den bestod af en tredjedel uimodståelige smil, en tredjedel fiktive beretninger om hans oplevelser på de rejser tværs over kontinentet, han indtil videre kun havde foreta-

get i fantasien, samt en tredjedel lodret løgn om, hvor evigt deres fælles kærlighed skulle vare.

Han fik imidlertid ikke for alvor succes, før han føjede litteratur til smilene, beretningerne og løgnene. Blandt arvegodsset fandt han en oversættelse fra den spanske sømands egen hånd af Pablo Nerudas *Tyve kærlighedsdigte og en fortvivlet sang*. Thabo kasserede den fortvivlede sang, men de tyve kærlighedsdigte brugte han på tyve forskellige unge kvinder i havne kvarteret og oplevede flygtig kærlighed hele nitten gange. Det var nok også blevet til en tyvende gang, hvis bare den idiot til Neruda ikke havde skrevet en linje, der lød: "Jeg elsker hende ikke mere, det er sandt", mod slutningen af et digt, hvilket Thabo ikke opdagede, før det var for sent.

Et par år senere vidste de fleste i kvarteret, hvad Thabo var ude på, og hans muligheder for yderligere litterære oplevelser var således begrænsede. Det hjalp heller ikke, at han begyndte at lyve endnu værre om sine meritter, end kong Leopold 2. i sin tid havde gjort, da han sagde, de indfødte i Belgisk Congo havde det godt, mens han gav ordre til, at alle, der nægtede at arbejde gratis, skulle have hænder og fødder hugget af.

Nå, Thabo fik sin straf (for øvrigt nøjagtig ligesom den belgiske konge, der først mistede sin koloni, derefter ødslede pengene væk på sin fransk-rumænske yndlings-skøge og endelig afgik ved døden). Men først bevægede han sig væk fra Port Elizabeth, stik nordpå og havnede i Basutoland, hvor kvinderne med de rundeste former efter sigende skulle bo.

Her valgte han at blive i flere år og skifte by, når omstændighederne krævede det. Takket være sin evne til at læse og skrive fandt han altid arbejde, desuden blev han med tiden endda chef-forhandler for alle de europæiske missionærer, der ønskede at få adgang til landet og dets uoplyste befolkning.

Basotho-folkets høvding, Hans Excellence Seeiso, så ikke nogen værdi i at lade sit folk kristne, men i at landet kunne forsvare sig mod samtlige boere i miles omkreds. Da missionærerne på Thabos initiativ lokkede med våben til gengæld for retten til at dele bibler ud, gav høvdingen derfor straks sit tilsagn.

Sådan gik det til, at præster og diakoner kom væltende for at frelse basothoerne fra det onde. Med sig havde de bibler, automatvåben og et par landminer.

Våbnene holdt fjenden på afstand, mens de forfrosne bjergfolk satte ild til biblerne. De kunne jo alligevel ikke læse. Da missionærerne opdagede det, skiftede de strategi og opførte på kort tid en lang række kristne kirker.

Thabo tog forskellige job som degn og udviklede sin egen form for håndspålæggelse, som han praktiserede selektivt og i det skjulte.

På kærlighedsfronten var uheldet ude en enkelt gang. Det skete, da man i en bjerglandsby opdagede, at kirkekorets eneste mandlige medlem havde lovet evig troskab til mindst fem af de ni unge piger i koret. Den engelske pastor på stedet havde hele tiden undret sig over, hvad Thabo var der for. Synge kunne han i hvert fald ikke.

Pastoren kontaktede de fem pigers fædre, som besluttede, at mistænkte skulle underkastes et traditionelt forhør. Det gik ud på, at Thabo ved fuldmåne skulle sidde med bar numse i en myretue og stikkes med spyd fra fem sider.

Mens man ventede på, at månen stillede sig i den rette position, blev Thabo låst inde i en hytte, som pastoren holdt under konstant bevogtning, indtil han fik solstik og i stedet gik ned til floden for at frelse en flodhest. Pastoren lagde forsigtigt sin hånd på dyrets hoved og sagde, at Jesus var parat til at ...

Længere kom han ikke, før flodhesten åbnede gabet og bed ham midtover.

Nu hvor præsten og dermed arrestforvareren var død og borte, lykkedes det Thabo med Pablo Nerudas hjælp at få den kvindelige fangevogter til at låse op, så han kunne flygte.

– Skal det være os to? råbte fangevogteren efter ham, da han løb ud på savannen, så hurtigt han kunne.

– Jeg elsker dig ikke mere, det er sandt, råbte Thabo tilbage.

Hvis man ikke vidste bedre, kunne man tro, at Thabo stod under Herrens beskyttelse, for han mødte hverken løver, geparder, næse-

horn eller andre dyr under sin 20 kilometer lange natlige vandring til hovedstaden Maseru. Vel ankommet søgte han job som rådgiver for høvding Seeiso, der huskede ham fra tidligere og bød ham velkommen tilbage. Høvdingen forhandlede med de hovmodige briter om selvstændighed, men gjorde ingen fremskridt, før Thabo kom til og sagde, at hvis d' herrer havde tænkt sig fortsat at være så genstridige, overvejede Basutoland at søge hjælp hos Joseph Mobutu i Congo.

Briterne stivnede. Joseph Mobutu? Manden, der netop havde meddelt omverdenen, at han overvejede at skifte navn til "Den Almægtige Kriger Der Takket Være Sin Udholdenhed Og Ubændige Kampgejst Går Fra Sejr Til Sejr Med En Hale Af Ild Efter Sig"?

– Ja, ham, sagde Thabo. Han er faktisk en af mine nærmeste venner. For at spare tid kalder jeg ham Joe.

Den britiske delegation bad om at få lov til at tale sammen i enrum, hvor man blev enig om, at regionen havde brug for fred og ro, ikke en almægtig kriger, der ville kaldes det, han anså sig selv for at være. Briterne vendte tilbage til forhandlingsbordet og sagde:

– Bare tag landet.

Basutoland blev til Lesotho, høvding Seeiso blev til kong Moshoeshoe 2., og Thabo blev den nye konges absolutte yndling. Man behandlede ham som et familiemedlem og forærede ham en pose uslebne diamanter fra landets største mine, som var en formue værd.

Men en dag var han pludselig forsvundet. Og han fik et solidt forspring på 24 timer, før det gik op for kongen, at hans lillesøster og øjesten, den skrøbelige prinsesse Maseeiso, ventede sig.

Hvis man var sort, beskidt og for den sags skyld halvvejs tandløs i 1960'ernes Sydafrika, passede man ikke ind i de hvides verden. Oven på den uheldige episode i det tidligere Basutoland skyndte Thabo sig således videre til Soweto, efter at han hos den nærmeste juvelér havde omsat den mindste af sine diamanter i penge.

Her fandt han et ledigt skur i sektor B, proppede sine skofulde af sedler og gravede omtrent halvdelen af diamanterne ned i det stampede jordgulv. Den anden halvdel blev anbragt i diverse hulrum i hans mund.

Inden han begyndte at love guld og grønne skove til så mange kvinder som muligt, malede han sit skur i en pæn grøn farve, den slags gjorde indtryk på damerne. Og han købte linoleum til at dække jordgulvet med.

Han forførte kvinder i alle dele af Soweto, men efter et stykke tid undgik Thabo sit eget kvarter, så han imellem erobringstogterne kunne sidde og læse foran sit skur uden at blive generet mere end højst nødvendigt.

Ved siden af læsningen og forførelserne tog han ud at rejse. På kryds og tværs gennem Afrika, to gange om året. Det indbragte ham både livserfaring og nye bøger.

Men han vendte altid tilbage til sit skur, lige meget hvor økonomisk uafhængig han var. Ikke mindst fordi halvdelen af hans formue stadig lå 30 centimeter under linoleumsgulvet. Thabos undertænder var stadig i for god stand til, at han kunne få plads til flere ædelsten i munden.

Efter nogle år begyndte snakken at gå blandt skurene i Soweto. Hvor fik tossen med bøgerne alle sine penge fra?

For at sladderer ikke skulle gribe om sig, besluttede Thabo at tage et job. Det lå lige for at blive latrintømmer nogle timer et par gange om ugen.

Kollegerne bestod mestendels af unge, alkoholiserede mænd uden fremtid. Men også af enkelte børn. Blandt dem en 13-årig pige, der borede en saks i låret på Thabo, bare fordi han var kommet til at tage den forkerte dør til baderummet. Eller den rigtige dør, sådan set. Det var pigen, der var noget galt med. Alt for ung. Ingen former. Kun en nødløsning for Thabo.

Det gjorde ondt at blive udsat for saksen. Og nu stod hun dér foran hans skur og ville have, at han skulle lære hende at læse.

– Jeg ville forfærdelig gerne have hjulpet dig, hvis ikke jeg skulle på rejse i morgen, sagde Thabo og tænkte, at det ville være

klogest, hvis han gjorde det, han netop havde påstået.

– Rejse? sagde Nombeko, der i hele sit 13-årige liv aldrig havde været uden for Soweto. – Hvor skal du da hen?

– Nordpå, sagde Thabo. Så ser jeg, hvad der sker.

* * *

I løbet af den tid, Thabo var bortrejst, blev Nombeko både et år ældre og forfremmet. Og hun var meget aktiv som leder. Et sindrigt system, der inddelte hendes distrikt i områder baseret på demografi i stedet for areal eller renommé, gjorde placeringen af tørklosetterne mere hensigtsmæssig.

– En forbedring på 30 procent, sagde hendes forgænger imponeret.

– 30,2, sagde Nombeko.

Udbuddet svarede til efterspørgslen og omvendt, så der blev overskud på budgettet til fire nye vaske- og badeanlæg.

Den 14-årige var påfaldende velformuleret i betragtning af sprogbrugen hos de mænd, hun daglig omgikkes (enhver, der har ført en samtale med en latrintømmer i Soweto, ved, at halvdelen af ordene ikke kan gengives på tryk, den anden halvdel bør man end ikke tænke). Hendes evne til at formulere ord og sætninger var delvis medfødt. Men der stod også en radiomodtager i et hjørne af latrinkontoret, og siden hun var lille, havde Nombeko altid sørget for at tænde den, lige så snart hun var inden for hørevidde. Hun fandt talekanalen og lyttede interesseret, ikke kun til det, der blev sagt, men også til måden, det blev sagt på.

Det var radioens ugemagasin *Afrika Rundt*, der gav hende det første indblik i, at der fandtes en verden uden for Soweto. Den var ikke nødvendigvis bedre eller mere forjættende. Men den befandt sig uden for Soweto.

For eksempel da Angola lige havde fået sin selvstændighed. Frihedspartiet PLUA var blevet lagt sammen med frihedspartiet PCA til frihedspartiet MPLA, der sammen med frihedspartierne FNLA og UNITA fik det portugisiske styre til at angre, at de

nogensinde havde opdaget denne del af kontinentet. Et styre, der i øvrigt ikke havde formået at bygge et eneste universitet i løbet af de fire hundred år, man havde haft magten i området.

Analfaberen Nombeko var ikke helt klar over, hvilken bogstavkombination der havde udrettet hvad, men resultatet syntes i hvert fald at være *forandring*, og bortset fra *mad* var dét det smukkeste ord, Nombeko kendte.

Over for sine medarbejdere kom hun engang til at hævde, at forandring ville være godt for dem alle. Men de brokkede sig over, at chefen stod dér og talte politik. Var det ikke nok, at de var tvunget til at slæbe lort hele dagen, skulle de nu også lægge øre til den slags?

Som chef for latrintømningen skulle Nombeko ikke alene tage sig af alle sine håbløse latrinkolleger, men også af assistent Piet du Toit fra sanitetsafdelingen i Johannesburg Kommune. Første gang han troppede op efter at have udnævnt hende, meddelte han, at der på grund af det skrabede budget ikke ville blive opført fire nye badeanlæg, men kun et enkelt. Nombeko tog sin lille personlige hævn:

– For nu at tale om noget andet: Hvad mener hr. assistent om udviklingen i Tanzania? Er Julius Nyereres socialistiske eksperiment ved at bryde sammen, eller hvad tror hr. assistent?

– Tanzania?

– Ja, kornunderskuddet nærmer sig på nuværende tidspunkt en million ton. Spørgsmålet er, hvad Nyerere skulle have gjort, hvis det ikke havde været for Valutafonden. Eller mener hr. assistent måske, at Valutafonden er et problem for sig?

Sagde pigen, der aldrig havde gået i skole og aldrig havde været uden for Soweto. Til assistenten, der repræsenterede magthaverne. Og som havde gået på universitetet. Og som ikke anede noget som helst om den politiske situation i Tanzania. Assistenten havde været hvid lige fra begyndelsen. Men nu blev han kridhvid på grund af pigens ræsonnement.

Piet du Toit følte sig sat til vægs af en 14-årig analfabet. Som nu desuden underkendte hans dokument om sanitetsbevillingerne.

– Hvad mener hr. assistent for øvrigt her? spurgte Nombeko, der på egen hånd havde lært at læse tallene. – Hvorfor har han ganget målværdierne med hinanden?

En analfabet, der kunne regne.

Han hadede hende.

Han hadede dem alle sammen.

* * *

Nogle måneder senere vendte Thabo tilbage. Det første, han opdagede, var, at pigen med saksen var blevet hans chef. Og at hun ikke var lige så meget barn som før. Hun var begyndt at få former.

Det affødte en indre kamp i den halvvejs tandløse mand. På den ene side fortalte hans instinkt ham, at han burde stole på sit efterhånden gennemhullede smil, sin fortælle teknik og Pablo Neruda. På den anden side var der det med chefposten. Og mindet om saksen.

Thabo bestemte sig for at vente, men være klar.

– Nu er tiden vist inde til, at jeg lærer dig at læse, sagde han.

– Fantastisk! sagde Nombeko. Lad os begynde efter fyraften i dag. Vi kommer hen til dit skur, mig og saksen.

Thabo var en yderst dygtig læremester, og Nombeko en lærenem elev. Allerede på tredje dag kunne hun ridse alfabetet med en pind i lerjorden foran Thabos skur. Og fra femte dag stavede hun sig frem til hele ord og sætninger. Først var det mere forkert end rigtigt. Efter to måneder var det mere rigtigt end forkert.

I pauserne mellem studierne fortalte Thabo om sine rejseoplevelser. Nombeko forstod omgående, at han blandede to tredjedele fantasi med højst en tredjedel sandhed, men det gjorde ikke noget. Hendes egen virkelighed var trist nok, som den var. Hun kunne sagtens undvære mere af samme skuffe.

Senest havde han været i Etiopien for at afsætte Hans Kongelige Højhed, Løven af Juda, Guds udvalgte, kongernes konge.

– Haile Selassie, sagde Nombeko.

Thabo svarede ikke, han ville hellere tale end lytte.

Historien om kejseren, der først hed Ras Teferi, hvad der senere blev til rastafari, som igen blev en hel religion, ikke mindst i Vestindien, var så kulørt, at Thabo havde gemt den til dagen, hvor det var tid til at sætte et afgørende stød ind.

Nu var grundlæggeren så blevet fordrevet fra sin kejserlige trone, og rundt om i verden sad forvirrede disciple og røg sig skæve, mens de ikke kunne begribe, hvordan det kunne gå til, at den lovede Messias, inkarnationen af Gud, pludselig var blevet afsat. Tænk at afsætte Gud!

Nombeko skulle ikke have noget af at spørge til den politiske baggrund for al postyret. Hun var nemlig overbevist om, at Thabo ikke anede noget om det, og at for mange spørgsmål kun ville spolere underholdningen.

– Fortæl mere! sagde hun i stedet opmuntrende.

Thabo tænkte, at det tegnede ganske lovende (sådan kan man tage fejl). Han rykkede lidt nærmere hen imod pigen og fortalte videre om, hvordan han på hjemvejen var taget et smut forbi Kinshasa og havde hjulpet Muhammed Ali forud for “The Rumble in the Jungle” – sværvægtskampen mod den uovervindelige George Foreman.

– Ih, hvor spændende, sagde Nombeko, for som historie betragtet var det netop dét.

Thabo smilede så bredt, at hun kunne se det glitre inde bag de få tænder, han endnu havde tilbage:

– Faktisk var det “den uovervindelige”, der ville have min hjælp, men jeg følte, at ... begyndte Thabo og standsede ikke, før Foreman var knockoutet i ottende omgang, og Ali takkede sin gode ven Thabo for hans uvurderlige hjælp.

Alis kone havde for resten været bedårende.

– Alis kone? udbrød Nombeko. Du mener da ikke, at ...?

Thabo lo, så det raslede i munden på ham, derefter blev han alvorlig igen og rykkede endnu nærmere.

– Du er meget smuk, Nombeko, sagde han. Meget smukkere end Alis kone. Tænk, hvis vi to blev et par? Og flyttede væk herfra sammen?

Så lagde han armen om hendes skulder.

Nombeko syntes, at det lød dejligt at “flytte væk”. Uanset hvorhen. Men ikke sammen med den nærgående stodder. Dagens lektion var åbenbart forbi. Nombeko borede en saks i Thabos andet lår og gik sin vej.

Næste dag vendte hun tilbage til Thabos skur og sagde, at han havde undladt at møde på arbejde uden at give besked.

Thabo svarede, at han havde alt for stærke smerter i begge sine lår, navnlig det ene, og at frøken Nombeko nok vidste, hvad det skyldtes.

Ja, og det kunne komme til at gøre endnu mere ondt, for næste gang havde hun hverken tænkt sig at stikke saksen i det ene eller det andet lår, men et sted midt imellem, hvis onkel Thabo ikke begyndte at opføre sig ordentligt.

– Desuden kunne jeg i går både se og høre, hvad du har inde i din beskidte kæft. Hvis du ikke passer på for fremtiden, fortæller jeg det til så mange som overhovedet muligt.

Thabo blev helt paf. Han vidste kun alt for godt, at han ikke ville overleve ret mange minutter, hvis hans diamantbeholdning blev almindeligt kendt.

– Hvad vil du mig egentlig? spurgte han med pibende stemme.

– Jeg vil have lov til at komme her og stave mig igennem dine bøger, uden at jeg behøver at tage en ny saks med hver gang. Sakse er dyre for os, der har munden fuld af tænder i stedet for andre ting.

– Kan du ikke bare gå din vej? spurgte Thabo. Du får en af diamanterne, hvis du lader mig være i fred.

Han havde før klaret sig ved hjælp af bestikkelse, men det virkede ikke denne gang. Nombeko sagde, at hun ikke gjorde krav på nogen diamanter. Det, der ikke tilhørte hende, tilhørte nu engang ikke hende.

Langt senere, i en anden del af verden, skulle det vise sig, at tilværelsen var mere kompliceret end som så.

* * *

Ironisk nok var det to kvinder, der gjorde en ende på Thabos liv. De var vokset op i Portugisisk Østafrika og havde forsørget sig ved at slå hvide farmere ihjel og stjæle deres penge. Forretningen gik strålende, så længe borgerkrigen rasede.

Men i forbindelse med selvstændigheden og navneskiftet til Mozambique fik de resterende farmere 48 timer til at forlade landet. Kvinderne havde da ikke andet valg end at gå over til at slå velstillede sorte ihjel. Den forretningsidé var meget dårligere, for næsten alle sorte, det var værd at stjæle fra, tilhørte det regerende marxistisk-leninistiske parti. Der gik således ikke ret længe, før kvinderne var efterlyst af staten og jagtet af landets nye, frygtede politi.

Derfor begav de sig sydpå. Og nåede frem til det velegnede skjulested Soweto uden for Johannesburg.

Mens fordelene ved Sydafrikas største slumkvarter bestod i, at man kunne forsvinde i mængden (for så vidt man var sort), bestod ulempen i, at hver eneste hvid farmer i Portugisisk Østafrika var mere velhavende end samtlige 800.000 indbyggere i Soweto tilsammen (Thabo undtaget). Kvinderne fyldte sig alligevel med nogle piller i forskellig farve og begav sig ud på drabstogt. Efter et stykke tid fandt de frem til sektor B og dér, bag rækken af latriner, fik de øje på et grønmalet skur mellem alle de rustbrune og grå. Hvis man maler sit skur grønt (eller en anden farve), har man nok flere penge, end godt er, tænkte kvinderne, brød ind om natten, stak en kniv i brystet på Thabo og vred den rundt. Manden, der havde knust så mange hjerter, fik nu sit eget skåret i stykker.

Da han var død, ledte kvinderne efter hans penge mellem de forbistrede bøger, han havde stablet alle vegne. Hvad var det dog for en tåbe, de havde slået ihjel denne gang?

Til sidst fandt de i hvert fald et bundt sedler i offerets ene sko og et til i den anden. De var letsindige nok til at sætte sig uden for skuret for at dele pengene. Den blanding af piller, de havde nedsvælget sammen med et halvt glas rom, fik nemlig kvinderne til at miste fornemmelsen for tid og sted. Derfor sad de stadig på samme sted, med et smil på læben, da politiet for en gangs skyld dukkede op.

Kvinderne blev arresteret og forvandlet til en trediveårig udgiftspost for den sydafrikanske kriminalforsorg. Sedlerne, de havde forsøgt at tælle, forsvandt tidligt under politiets sagsbehandling. Liget af Thabo måtte blive liggende til næste dag. Inden for det sydafrikanske politi var der gået sport i så vidt muligt at lade næste hold tage sig af døde negere.

Nombeko var allerede om natten vågnet ved spektaklet på den anden side af rækken af latriner. Hun klædte sig på, gik derover og forstod med det samme, hvad der i store træk var sket.

Da politifolkene var kørt af sted med drabskvinderne og alle Thabos penge, gik Nombeko ind i skuret.

– Du var et dårligt menneske, men du forstod at lyve på en underholdende måde. Jeg kommer til at savne dig. Eller i det mindste dine bøger.

Derpå åbnede hun Thabos mund og pillede 14 uslebne diamanter ud, nøjagtig det antal, der kunne ligge i hulrummene efter de tænder, han havde tabt.

– 14 huller, 14 diamanter, sagde Nombeko. Det går lige op, eller hvad?

Thabo svarede ikke. Men Nombeko trak linoleumsgulvet til side og gav sig til at grave.

– Jeg vidste det, sagde hun og fandt, hvad hun søgte.

Så hentede hun vand og en klud og vaskede Thabo, trak ham ud af skuret og ofrede sit eneste hvide lagen på at dække liget. Lidt værdighed fortjente han trods alt. Ikke meget. Men lidt.

Nombeko syede straks alle Thabos diamanter ind i sømmen på sin eneste jakke, hvorefter hun gik i seng igen.

Latrinchefen tillod sig at sove længe næste dag. Hun havde meget at bearbejde. Da hun langt op ad formiddagen omsider trådte ind på kontoret, var alle latrintømmerne samlet. I chefens fravær var de gået ind for at få deres tredje formiddagsbajer, og allerede efter den anden havde de nedprioriteret arbejdet til fordel for at tilsvine inderne som en underlegen race. Den mest brov-tende af mændene var i færd med at fortælle historien om én, der havde prøvet at reparere et hul i taget på sit skur med bølgepap.

Nombeko stoppede festen, tog de ølflasker, der endnu ikke var tomme, og sagde, at hendes kolleger åbenbart havde det samme i hovedet, som lå i de latrintønder, de var sat til at tømme. Var de virkelig så dumme, at de ikke vidste, at dumhed er raceneutral?

Den brovtende sagde, at chefen tydeligvis ikke kunne forstå, at man havde brug for en bajer i fred og ro oven på morgenens første 75 tønder uden at skulle lytte til en masse ævl om, at vi er så skide ens og ligeværdige alle sammen.

Nombeko overvejede at kaste en rulle toiletpapir i hovedet på ham som svar, men hun syntes alligevel, det ville være synd for rullen. I stedet beordrede hun dem tilbage til arbejdet.

Derpå gik hun hjem til sit skur. Og igen spurgte hun sig selv:

– Hvad laver jeg her?

Næste dag fyldte hun 15.

* * *

Nombeko havde på sin 15-års fødselsdag en længe planlagt budgetsamtale med Piet du Toit ved sanitetsafdelingen ved Johannesburg Kommune. Denne gang var han bedre forberedt. Han havde foretaget en detaljeret gennemgang af regnskaberne. Nu skulle den 12-årige sættes til vægs.

– Sektor B har overskredet budgettet med 11 procent, sagde Piet du Toit og så på Nombeko hen over de læsebriller, han egentlig ikke havde brug for, men som fik ham til at se ældre ud, end han var.

– Det har sektor B aldeles ikke gjort, sagde Nombeko.

– Hvis jeg siger, at sektor B har overskredet budgettet med 11 procent, så har den det, sagde Piet du Toit.

– Og hvis jeg siger, at assistenten regner, som han har forstand til, så gør han det. Giv mig et par sekunder, sagde Nombeko, rev Piet du Toits overslag ud af hånden på ham, løb hurtigt hans tal igennem, pegede på række 20 og sagde:

– Den rabat, jeg forhandlede mig frem til, fik vi i form af ekstra leverancer. Hvis han opfører den faktiske rabatpris i stedet for en fiktiv listepriis, vil han kunne se, at hans 11 fantasi-procent ikke

længere eksisterer. Desuden har han rodet rundt i plus og minus. Hvis vi regnede sådan, som assistenten vil have os til, havde vi *underskredet* budgettet med 11 procent. Men det er for øvrigt heller ikke tilfældet.

Piet du Toit blev rød i kinderne. Kendte den pige da ikke sin plads? Hvad ville der ske, hvis alle og enhver selv måtte definere, hvad der var rigtigt og forkert? Han hadede hende mere end nogensinde før, men kunne ikke rigtig finde på noget at sige. Så han sagde:

– Vi har talt en del om dig her på kontoret.

– Javel, sagde Nombeko.

– Vi føler, du er vanskelig at samarbejde med.

Nombeko forstod, at hun var på nippet til at blive fyret, nøjagtig ligesom sin forgænger.

– Javel, sagde hun.

– Jeg er bange for, vi bliver nødt til at forflytte dig. Tilbage til dit oprindelige arbejde.

Det var faktisk mere, end forgængerens var blevet tilbudt. Nombeko tænkte, at assistenten måtte være i særdeles godt humør den dag.

– Javel, sagde hun.

– Kan du ikke sige andet end “javel”? spurgte Piet du Toit vredt.

– Jo, jeg kunne selvfølgelig forklare hr. du Toit, hvor stor en idiot han er, men det ville nok blive tæt på håbløst at få ham til at fatte det, så meget har årene blandt latrintømmerne lært mig. Her er der også idioter, ved De vel, hr. du Toit. Men man gør klogest i at gå sin vej, så man bliver fri for at se mere til Dem, hr. du Toit, sluttede Nombeko, og som sagt, så gjort.

Hun havde talt så hurtigt, at Piet du Toit ikke nåede at reagere på det, før pigen var smuttet fra ham. Og det var utænkeligt at give sig til at lede efter hende i skurene. For hans skyld kunne hun gemme sig i skraldet, indtil tuberkulosen, narkoen eller en af de andre analfabeter tog livet af hende.

– Føj, sagde Piet du Toit og nikkede til den livvagt, som hans far betalte.

Tilbage til civilisationen.

Det var selvfølgelig ikke kun chefstillingen, Nombeko mistede under samtalen med assistenten, men også selve jobbet. Og for den sags skyld den løn, hun havde til gode.

Rygsækken med hendes ganske få ejendele var pakket. Der var skiftetøj, tre af Thabos bøger og de 20 pakker tørret antilopekød, hun netop havde købt for sine sidste skillinger.

Bøgerne havde hun allerede læst, og hun kunne dem forfra og bagfra. Men der var noget sympatisk ved bøger og deres blotte eksistens. Omtrent ligesom ved de andre latrintømmere. Bare modsat.

Det var aften, og luften var kølig. Nombeko tog sin eneste jakke på. Hun lagde sig på sin eneste madras og trak sit eneste tæppe over sig (hendes eneste lagen var netop blevet brugt som ligklæde). Næste morgen ville hun gå sin vej.

Og med ét vidste hun hvorhen.

Hun havde læst om det i avisen dagen før. Hun ville til 75 Andries Street i Pretoria.

Nationalbiblioteket.

Så vidt hun vidste, var det ikke forbudt område for sorte, med lidt held skulle hun nok komme ind. Hvad hun ville foretage sig derinde ud over at sidde og nyde udsigten, vidste hun ikke. Men det var også nok i første omgang. For hun følte, at litteraturen ville bringe hende videre.

Med den vished faldt hun for sidste gang i søvn i det skur, hun fem år tidligere havde arvet efter sin mor. Og hun smilede imens.

Det havde hun aldrig gjort før.

Da det blev morgen, tog hun af sted. Det var en ganske anseelig strækning, hun havde foran sig. Hendes første spadseretur uden for Soweto ville blive på 90 kilometer.

Efter godt seks timer og 26 af de 90 kilometer var Nombeko nået ind til centrum af Johannesburg. Det var en helt anden verden! Alene fordi de fleste mennesker rundt om hende var hvide og lignede Piet du Toit på en prik. Nombeko kiggede sig forundret om til alle sider. Der var neonskilte, lyskurve og en gennemtrængende larm. Og skinnende nye biler i modeller, hun

aldrig før havde set. Da hun drejede sig en halv omgang for at se mere endnu, opdagede hun, at en af bilerne kørte i fuld fart op på fortovet og lige hen imod hende.

Nombeko nåede at tænke, at det var en flot bil.

Men hun nåede ikke at røre sig ud af stedet.

* * *

Ingeniør Engelbrecht van der Westhuizen havde tilbragt eftermiddagen i baren på Hilton Plaza Hotel på Quartz Street. Nu satte han sig ind i sin nye Opel Admiral og kørte nordpå.

Men det er ikke og har aldrig været let at køre bil med en liter cognac i blodet. Ingeniøren nåede ikke længere end til det nærmeste vejkryds, inden han og Opelen slingrede op på fortovet, og – satans osse! – om han ikke kørte en kaffer ned!

Pigen under ingeniørens bil hed Nombeko og var forhenværende latrintømmer. 15 år og en dag tidligere var hun kommet til verden i et blikskur i Sydafrikas største slumkvarter. Omgivet af sprut, fortynder og piller havde hun udsigt til at leve i kort tid og derefter falde død om blandt latrinerne i Sowetos sektor B.

Af alle mennesker var netop Nombeko brudt ud. Hun havde forladt sit skur for første og sidste gang.

Og så kom hun ikke længere end til centrum af Johannesburg, før hun forstumlet lå nede under en Opel Admiral.

Var dét det hele? nåede hun at tænke, før hun gled ind i bevidstløsheden.

Men det var det ikke.